

Jakub Affelski

DWIE BRĄZOWE SIEKIERKI Z OKOLIC PUŁTUSKA

Stan badań nad epoką brązu, a w szczególności wytwórczością metalurgiczną tego okresu, w rejonie Pułtuska jak i całego Północnego Mazowsza jest wysoce niezadowolający (Dąbrowski 1997, s. 42–71). Tematem niniejszego artykułu nie jest jednak analiza przyczyn tego zjawiska, ale prezentacja, mogąca wzbogacić katalog metalowych źródeł ruchomych związanych z epoką brązu tej części Mazowsza.

Omawiane zabytki pozyskano w sposób bezkontekstowy, zostały przekazane przez przypadkowe osoby. Wiadomo jedynie, że pochodzą z najbliższych okolic Pułtuska. Taki stan rzeczy nie pozwala powiązać źródła z konkretnymi zespołami (osadowymi, sepulkralnymi depozytowymi), z tego powodu artykuł posiada walory czysto źródłoznawcze.

ANALIZA ŹRÓDEŁ

Siekierka z brzegami

Pierwszym okazem jest tzw. brązowa siekierka z brzegami (ryc. 2: a; foto 1: a). Zabytek cechuje zaokrąglony obuch, grube, lecz niewysokie brzegi, słabo wygięte boki oraz rozchylone łukowate ostrze. Niewielkie rozmiary siekierki (wysokość wynosi 6,3 cm) oraz pozostałe cechy morfometryczne miały istotny wpływ na trudności z przyporządkowaniem zabytku do funkcjonujących obecnie podziałów siekier z brzegami (Szpunar 1987). Po wnikliwej analizie, zdecydowano przydzielić omawiany okaz do siekier z brzegami typu Grodnica (Szpunar 1987, s. 51–55), choć należy zdawać sobie sprawę, iż w przypadku zabytków mało charakterystycznych (autorowi nie jest znana analogiczna siekierka) wynik ich korelacji z istniejącymi klasyfikacjami nie może być traktowany jako dogmat. Ten element niepewności powoduje, że nie zdecydowano się na uściślenie przynależności typologicznej okazu (do jednego z dwóch wariantów typu Grodnica).

Ryc. 1. Brązowe siekierki z okolic Pułtuska – lokalizacja

Siekierki tego typu, w obydwu wariantach, datowane są na fazę Br B (Blajer 1990, s. 23, 24, 1999, s. 22, 2001, s. 78, 79; Szpunar 1987, s. 51–55), a głównym obszarem ich występowania są zachodnie tereny ziem polskich: Pomorze Zachodnie (głównie wariant B), Ziemia Lubuska i Wielkopolska (Blajer 2001, s. 79; Bukowski 1998, s. 119; Szpunar 1987, Taf. 36).

W aspekcie powyższych danych ciekawym wydaje się analiza pochodzenia i relacji dawca–biorca zabytku (w ujęciu kulturowo-chronologicznym). Z całą pewnością nie możemy wiązać tego zabytku z miejscowym „warsztatem metalurgicznym”, najprawdopodobniej mamy do czynienia z importem siekierki z terenów zachodnich objętych szeroko pojętą tradycją mogiłową, na obszary zajęte przez ludność kultury trzcinieckiej. Biorąc pod uwagę stopień opóźnienia w „transferze” zabytku z terenów wyjściowych na obszary docelowe, w tej części Mazowsza w kulturze trzcinieckiej okaz tego typu nie powinien pojawić się później niż Br C.

Siekierka z tulejką

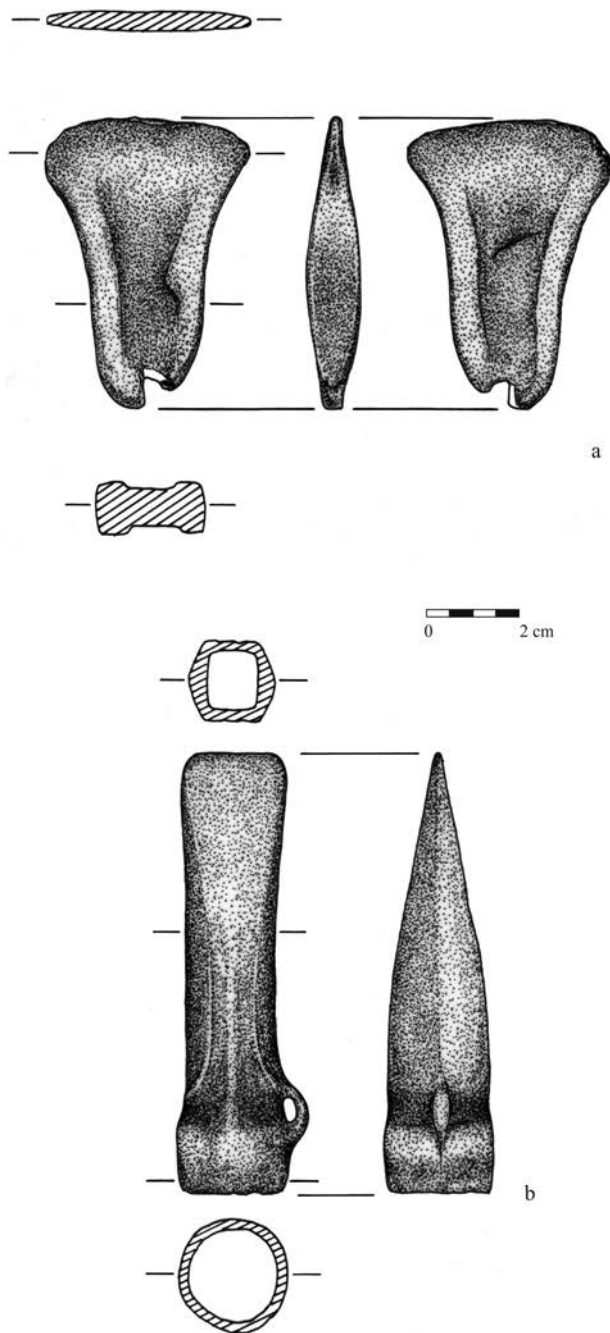
Drugim okaz to brązowa siekierka z tulejką (ryc. 2: b; foto 1: b). Pozyskany przedmiot jest przykładem klasycznej „łużyckiej” siekierki tego typu. Szczegółowa analiza wskazuje, że mamy w tym przypadku do czynienia z tzw. typem Kotowo (Kaczmarek 2002, s. 98). Charakteryzuje się on kołnierzatym wylotem tulejki, lekkim wcięciem w połowie oraz dekoracją w postaci pionowych żeberk znajdujących się pomiędzy łukowatymi krawędziami. Tego ty-

Foto. 1. Brązowe siekierki z okolic Pułtuska, gm. loco, woj. mazowieckie. a – siekierka z brzegami; b – siekierka z tulejką

pu siekierki występują na terenach Wielkopolski i Dolnego Śląska, gdzie są składową inwentaryzacji depozytów związanych z kulturą łużycką, datowanych na HaB₁–HaB₂/HaB₃ (Kaczmarek 2002, s. 98; Kuśnierz 1998, s. 43).

Jeżeli chodzi o częstotliwość występowania depozytów „brązowych”, w tym i siekierki z tulejką, w młodszych fazach epoki brązu, to cechą charakterystyczną tego okresu jest wyraźny podział ziem polskich na dwie strefy (Blajer 2001, s. 86, 87; Bukowski 1998, s. 215, 219). Strefa „zachodnia” obfituje w skarby „brązowe” i obejmuje tereny Pomorza, Wielkopolski, Dolnego Śląska i Mało-

Ryc. 2. Brązowe siekierki z okolic Pułtuska, gm. loco, woj. mazowieckie.
a – siekierka z brzegami; b – siekierka z tulejką

polski, natomiast uboga w depozyty strefa „wschodnia” Warmię, Mazury, Mazowsze, Podlasie i Roztocze.

Charakter oraz obszar pozyskania znaleziska skłania nas do postawienia tezy, że pułtuski egzemplarz prawdopodobnie przybył z terenów zachodniej strefy kultury łużyckiej na obszar styku między tzw. grupami północnomazowiecką czy mazowiecko-podlaską kultury łużyckiej (Dąbrowski 1997, s. 94, mapa 15). W ujęciu chronologicznym siekierkę należy umieścić w schyłkowej fazie epoki brązu (HaB_2 – HaB_3).

REFLEKSJE NATURY OGÓLNEJ...

Wystąpienie na terenie Mazowsza, „egzotycznych” jak dla tego obszaru, siekierek z epoki brązu uwypukla problem wzajemnych kontaktów między 1) północnomazowieckimi społecznościami kultury trzcinieckiej a szeroko pojętym kręgiem mogiłowym (siekierka z brzegami); 2) zachodnią i wschodnią strefą kultury łużyckiej (siekierka z tulejką).

Wydaje się, że impulsy kulturowe, których wypadkową był transfer siekierek na teren Mazowsza północnego z zachodnich obszarów ziem polskich, rozchodziły się drogą: dolna/środkowa Odra → Warta/Noteć (Wielkopolska–Kujawy) → Wisła (Mazowsze) → Wisła/Bug (południowo-wschodnia Polska i dalej). Ta zaproponowana trasa dwukierunkowych impulsów kulturowych jest sygnalizowana w literaturze i dotyczy zarówno 1) wczesnej epoki brązu – potencjalne szlaki dystrybucji w ramach ekumeny trzcinieckiego kręgu kulturowego (Makarowicz 2011, s. 285–310); 2) rozwiniętej epoki brązu – m.in. emanacja w wytwórczości ceramicznej kręgu łużyckiego elementów „uradzkich” i „ulwóweckich” (Purowski 2003, s. 114, 115; Д. Павлів 2008, s. 68–102) – jak i 3) okresu halsztackiego – w ceramice naczyniowej kręgu łużyckiego, rozprzestrzenianie się wzorców kulturowych lasu/lasostepu strefy pontyjskiej na tereny Niżu Polskiego (Ignaczak 2008, s. 141–165).

BIBLIOGRAFIA

- Blajer W. 1990**, *Skarby z wczesnej epoki brązu na ziemiach polskich*, Wrocław.
- 1999, *Skarby ze starszej i środkowej epoki brązu na ziemiach polskich*, Kraków.
- 2001, *Skarby przedmiotów metalowych z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza na ziemiach polskich*, Kraków.
- Bukowski Z. 1998**, *Pomorze w epoce brązu w świetle dalekosiężnych kontaktów wymiennych*, Gdańsk.
- Dąbrowski J. 1997**, *Epoka brązu w północno-wschodniej Polsce*, Białystok.

- Ignaczak M. 2008**, *Wzorce kulturowe lasu/lasostepu strefy pontyjskiej w niżowych zespołach kręgu łużyckiego*, [w:] J. Bednarczyk, J. Czebreszuk, P. Makarowicz, M. Szmyt (red.), *Na pograniczu światów. Studia z pradziejów międzymorza bałtycko-pontyjskiego*, Poznań, s. 141–165.
- Kaczmarek M. 2002**, *Zachodniowielkopolskie społeczności kultury łużyckiej w epoce brązu*, Poznań.
- Kuśnierz J. 1998** *Die Beile In Polen. III, Prähistorische Bronzefunde*, Bd. IX, 21.
- Makarowicz P. 2011**, *Dalekosiężne i lokalne szlaki międzymorza bałtycko-pontyjskiego w początkach epoki brązu*, [w:] M. Ignaczak, A. Koško, M. Szmyt (red.), *Między Bałtykiem a Morzem Czarnym. Szlaki międzymorza IV–I tys. przed Chr.*, Poznań, s. 285–310.
- Павлів Д. 2008**, *Ульвівецькі? елихи*, „Матеріали і дослідження з археології прикарпаття і волині”, Т. 12, s. 68–102.
- Purowski T. 2003**, *Cmentarzysko kultury łużyckiej w Ożumiechu na północnym Mazowszu*, Warszawa.
- Szpunar A. 1987**, *Die Beile In Polen I (Flachbeile, Randleistenbeile, Randleistenmeißel)*, Prähistorische Bronzefunde, Bd. IX, 16.

Jakub Affelski

TWO BRONZE AXES
FROM THE NEIGHBOURHOOD OF PUŁTUSK

The presented article aims at discussing the discovery of two types of axes made of bronze, coming from the northern Masovia area (the neighbourhood of Pułtusk).

The first specimen is a bronze axe with edges. The artifact has typical characteristics, a rounded butt, thick low edges, weakly bended sides, and an open arched blade. Despite the relatively untypical morphometric features, the specimen was ascribed to the collection of axes with edges of the Grodnica type. As far as the chronology is concerned, the specimen is dated to phase Br C.

The other specimen is a bronze socketed axe. The artifact is a classic example of a “Lusatian” type axe. A detailed analysis shows that in this case it is the Kotowo type that is concerned. It is characteristic of a collar-like mouth of the socket, a slight narrowing in the half-length and a decoration in the form of vertical ribs placed between arched edges. The character and the area of its occurrence suggest that the axe from Pułtusk probably arrived from the western area of the Lusatian culture to the border area occupied by the North-Masovian or Masovian-Podlasie groups. In respect of chronology the axe should be placed in the decline phase of the Bronze Age (HaB2–HaB3).

Both types of bronze axes are exotic to northern Masovia because their provenance should be connected with the western areas of Poland.

mgr Jakub Affelski
Pracownia Archeologiczno-Konserwatorska SZPILA Jakub Affelski
Grabówiec 93b; 06–100 Pułtusk